

***Nezavisnost i sudbina manjina / Independence and the Fate of Minorities
(1991-1992)***

-sažetak za medije-

Ovo poglavlje usredsređeno je na četiri glavne teme. To su: zbog čega je manjinsko pitanje bilo tako važno, koliko je stvarna bila ugroženost pojedinih manjina u državama naslednicama SFR Jugoslavije, koje su bile namere *Islamske deklaracije* Alije Izetbegovića i da li su zaključci i preporuke Badinterove komisije i otepljenja/secesije bivših republika bile legitimne.

Prema nalazima autora, pitanje manjina postalo je aktuelno zbog demokratizacije same Jugoslavije i nastojanjima njenih naroda da stvore tradicionalne nacionalne države. U periodu vladavine komunizma, nisu postojale od države priznate etničke manjine; brojnost pojedinih etnija ili teritorijalni raspored bili su manje značajni u odnosu na socijalističko društveno uređenje, što je bio svesni pokušaj da se odstrani nacionalni identitet kao značajan društveni činilac među jugoslovenskim narodima. Sa propadanjem komunizma, teritorijalni raspored i nacionalni sastav stanovništva postali su veoma važni u programima novouspostavljenih nacionalnih demokratija. Pojam »nacionalna manjina« koji je imao tako negativno značenje da je i jugoslovenski ustav izbegavao njeno pominjanje, dobio je novo i zastrašujuće značenje za stanovnike koji su živeli izvan zvaničnih granica novostvorenih nacionalnih država. Činom raspada SFR Jugoslavije, nove državne granice povučene su linijom nekadašnjih republičkih, a vodje Srbije i Hrvatske su prepoznale »vlasnike« ovih država u većinskom narodu, dok je ostalo stanovništvo koje u njima živi označeno samo kao »gradjani«. Posledica ovakvih projekata stvaranja država je svesno izdvajanje »ostalih« etničkih grupa i sledstveni medjunacionalni sukobi. U tekstu se kaže: » tri najteža manjinska pitanja koja su se pojavila tokom raspada SFR Jugoslavije odnosila su se na izmešano stanovništvo Bosne i Hercegovine, brojno srpsko stanovništvo u Hrvatskoj i Albance na Kosovu, koje je bilo deo Srbije«. Zbog toga je sudbina tih nacionalnih manjina postala ključno pitanje u državama-naslednicama Jugoslavije.

Kosovski Albanci su tema koja je detaljno razmatrana u drugim poglavljima Projekta »Inicijativa naučnika«, pa ovde nije razmatrana sveobuhvatno; ipak se pominju medjunacionalno nasilje između Albanaca i Srba na Kosovu. U slučaju Bosne i Hercegovine, hrvatska manjina je bila podeljena unutar sebe u pogledu načina kako da se najbolje zaštiti. Deo Hrvata smatrao je da podrška snažnoj i jedinstvenoj državi Bosni i Hercegovini i saradnja sa Bošnjacima/Muslimanima jeste najbolja mogućnost. Ostali, posebno oni koji si živeli u većinski hrvatskim delovima Hercegovine bili su protiv jedinstvene države, želeći da se pripoji novoj nezavisnoj Hrvatskoj ili barem da stvori sopstvenu autonomnu oblast unutar BiH. Pitanje hrvatske manjine u Bosni i Hercegovini trajno je rešeno intervencijom međunarodne zajednice i Vašingtonskim sporazumom iz 1994.

Najvažnije od svih manjinskih pitanja u bivšoj Jugoslaviji bio je položaj srpske manjine u državama naslednicama. Kada se Hrvatska otcepila od Jugoslavije, brojna srpska manjina ostala je u njenim granicama. Prema rečima autora, takva situacija dovela je do medjunacionalnog nasilja. Zabrinuti zbog sopstvenih prava i nesigurnosti koja su proisticala iz novog manjinskog položaja, brzo su podržali nacionalističko vodjstvo u Beogradu, čiji je program teritorijalnog širenja i obećanja da će zaštititi ove zajednice pogodio srpskoj manjini u Hrvatskoj. Ovo je bilo uočljivo u svim područjima bivše Jugoslavije gde su Srbi postali manjina koja je ostala izvan granica države Srbije. Zahtevi za zaštitom koji su dolazili iz ovih iredentizmu sklonih zajednica omogućavalo je nacionalističkim političarima u Beogradu da prave planove o teritorijalnom proširenju državnih granica Srbije. Prema navodima u tekstu, » prevashodno su Srbi opravdavali agresivnu politiku odbijajući da prihvate manjinski položaj«. Srpsko stanovništvo u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini uzelo je oružje u ruke i stvorilo sopstvene autonomne oblasti uz pomoć JNA. Posledično, došlo je do nasilja na velikom prostoru, etničkog čišćenja i masovnog proterivanja i izbeglištva. Ovi projekti nacionalne homogenizacije i etničkog nasilja koje su izazvali trajali su više od pet godina i bili su zaustavljeni intervencijom medjunarodne zajednice.

Planovi i zamisli nacionalnih vodja Tujmana, Miloševića i Izetbegovića suštinski su važni za sudbine manjina posle rastakanja Jugoslavije. Prema navodima autora teksta, u slučajevima Tujmana, Miloševića i Karadžića prepoznaju se naglašeno nacionalističke zamisli koje objašnjavaju brige za manjinska prava koja su obuzela pripadnike etničkih manjina u državama na čijem su se čelu oni nalazili. Tujmanovi planovi išli su u dva pravca. Nameravao je da zameni Srbe koji su zauzimali važna mesta Hrvatima i da proširi granice Hrvatske. To se donekle poklapalo sa Miloševićem zamislama, uz napomenu da je njegov glavni cilj bilo osvajanje i zadržavanje lične vlasti. Da bi se ovi ciljevi ostvarili, mediji su korišćeni kao glasnogovornici nacionalizma koji veličaju vodjstvo sopstvene države uz omalovažavanje drugih. Ovoj žestokoj nacionalističkoj agendi značajno je doprinio Karadžić u Bosni i Hercegovini.

Uloga Alije Izetbegovića i njegovog spisa *Islamska deklaracija* predmet je posebnog razmatranja ovoga poglavlja. Nasuprot nacionalističkim planovima Tujmana, Miloševića i Karadžića, Izetbegović se ocenjuje kao mnogo manje sklon izazivanju etničkih podela. U tekstu se objašnjava da Izetbegović i njegova dela o ulozi Islama u modernom svetu su često od strane bosanskih Srba uzimana kao opravdanje da će fundamentalistički planovi na kraju dovesti do diktature i potiskivanja Srba. Ova očekivanja pokazala su se kao neosnovana, iako su bila široko prihvaćena medju Srbima. Premda je u mladosti pripadao islamskim nacionalnim krugovima, a njegovi govori povremeno zvučali kao fundamentalizam, sugerije se da je tačnije shvatati ga kao zagovornika modernizacije nego kao islamistu. Premda je u najdoslovnijem smislu Izetbegović podržavao povratak načelima Islama, njegov pravi cilj bio je da podstakne modernizaciju islamskog sveta uz pomoć veće privrženosti Islamu, koji bi unapredio radnu etiku i doneo uspeh u očima Zapada. Takođe se konstatuje da je Izetbegović dao nekoliko izjava koje su bile razlog za brigu srpskom stanovništvu, glavni dokaz da nije imao secesionističke ili nacionalno-islamističke planove je odbijanje da iskoristi priliku kada mu se ona ukazala. Zbog toga se zaključuje da nije

korektno reći da je Izetbegović predstavljao pretnju za bosanske Srbe, kao što se često moglo čuti da jeste.

Četvrto značajno pitanje koji autori istražuju su pravna razmatranja raspada Jugoslavije u svetlu tumačenja koja je dala Badinterova komisija. Uprkos najboljim nastojanjima Evropske unije da stvori sveobuhvatne i višestране programe za procenjivanje legitimnosti pokreta za otcepljenje u urušavajućoj Jugoslaviji, jednostrano priznavanje nezavisnosti Hrvatske od strane Nemačke potkopalo je multilateralizam Komisije i isforsiralo odluku Evropske zajednice. U određivanju pravičnih granica novih država, Badinterova komisija oslanjala se na načelo *uti possidetis*. Reč je o validnom načelu u međunarodnom pravu koje pomaže u utvrđivanju granica pri stvaranju novih država sledeći ranije postojeće iz perioda kolonijalne vlasti ili prethodnih političkih entiteta, da bi se sprečila serija daljih otcepljenja zasnovanih na pravu samoopredeljenja naroda. Autori primećuju da Badinterova komisija nije opravdavala nezavisnost bivših jugoslovenskih republika pozivanjem na načelo samoopredeljenja naroda, već se pozivala na odredbe Ustava SFR Jugoslavije iz 1974. godine. Zaključuje se da iako Badinterova komisija nije uspeła da pronadje sveobuhvatno rešenje jugoslovenske krize i spreči »klizanje u nasilje«, uspeła je da omogući »kvazi legalnu osnovu« za stvaranje novog sistema država i natera međunarodnu zajednicu da se fokusira na pitanje samoopredeljenja i granice na Balkanu. Uočava se da je referendum za nezavisnost Bosne i Hercegovine koji je Komisija preporučila bio nepoželjan za Izetbegovića, te da je posledica nezavisnosti bilo dalje interetničko nasilje između bosanskih Srba i ostalih bosanskih konstitutivnih naroda. Postupanje međunarodne zajednice u slučaju raspada Jugoslavije moralo je biti efikasnije i promišljenije.

Oživljavanje nacionalističkih osećanja među etničkim manjinama od strane političkih vodstava Srba i Hrvata učinilo je »tešku situaciju ne gorom, već mnogo gorom«. Nije jednostavno zaključiti, imajući u vidu primat koncepta nacionalne države u međunarodnoj politici, da li se moglo doći do miroljubivijeg rešenja, naravno uz drugačije političke lidere i podršku. Kada se uzmu u obzir strahovi za bezbednost, suprotstavljeni nacionalni programi i odsustvo volje zapadnih sila da deluju na vreme uz primenu dovoljne sile, bilo je skoro nemoguće izbeći veliku katastrofu.